

**Rozbor hry V.K. Klicpery
Divotvorný klobouk**

Klára Mikulecká

Pro svou práci jsem zvolila hru Divotvorný klobouk. Je to jednoduchý příběh vycházející z lidového podání. Tuto frašku napsal údajně Klicpera za několik dní, když si vzpomněl na babiččino vyprávění o tom, jak studenti ošidili lakomého strýce. Byl napsán roku 1817 a vyšel poprvé roku 1820 v prvním svazku „Divadla Klicperova“ u J.H. Pospíšila v Hradci Králové (s označením na titulním listu hry „Roku 1817“), podruhé nákladem J.A.Gabriela v Praze roku 1848. Pro druhé vydání autor dílo přepracoval. Celá hra se skládá ze tří dějství.

První dějství nám představí studenty Strnada a Křepelku, kteří žijí na dluh v jednom hostinci. Nemají čím zaplatit a jedinou nadějí je pro ně Strnadovo dědictví po dědečkovi. To skutečně přichází, ovšem rozhodně ne v té podobě v jakou doufali. Bedna s domnělými drahocennostmi obsahuje pouze starý třírohý klobouk a dopis ve kterém dědeček Strnadovi píše, „že peníze by ho uvrhly do propasti světských náruživostí, pročež mu ani plíšku neodkazuje, zato však rodinný klobouk, kterým vnuk nemá pohrdat, neboť děd, nose ho, dvacet tisíc zlatých si zahospodařil“; Strnad i jeho přítel Křepelka si uvědomují, že je s nimi zle. Nečeká je cesta do ciziny a spokojený život, ale nejspíš vězení. Hostinský Barnabáš rozhodně nevypadá, že by je chtěl i nadále živit, přesto jim nakonec bude muset vypomocet, aby i on dosáhl svého. Významnou postavou, která se objeví už v prvním dějství je Pohořalský, člověk veskrze lidový, odpovídající Klicperově představě prostého českého písničkáře buditele, jehož ústy nejednou promlouvá sám Klicpera. Je to chudý člověk, milující svou vlast a rodnou řeč, je to jakýsi předchůdce slepého houslisty Mareše z Tylovy Fidlovačky. Studenti pak reprezentují vyšší stupeň onoho vlastenectví, jehož je Pohořalský představitelem, mají veškeré znaky tehdejší mladé inteligence a jsou do jisté míry prototypem ideálu příštího národního vývoje, tak jak si jej Klicpera představoval. K životnosti postav přispívá zajiště i to, že Klicpera dal studentům i některé méně příznivé rysy. Ostatní postavy jako je milostná dvojice Bětušky a Karla či sklepníci Zvonek a Datlík mají jen úlohu sekundující, přesto jsou vykresleni velmi přesně a věrohodně.

V druhém dějství vymyslí Strnad plán, jak zaplatit hostinskému dluh. Má ve městě strýce, lakotného lichváře Koliáše, který by se dal přirovnat k Moliérovu Harpagonovi, i jemu se staly peníze modlou a zatvrdily mu srdce. Názorným demonstrováním Koliášovy lakotnosti a hromaděním jejich projevů připravuje Klicpera půdu pro lakomcovo obelstění a zesměšnění, zajišťuje frontálnímu útoku studentů morální právo. Strnad s Křepelkou chtějí strýci namluvit, že starý klobouk má tu neocenitelnou vlastnost, že jeho majitel, ať cokoliv snědl či vypil s kloboukem na hlavě se mu hostinský neodvážá naučtovat ani haléf. Takový hlupák, aby jim

Komentář [ÚAČ1]: podobný údaj je nutno podpořit odkazem na liter.

Komentář [ÚAČ2]: bibl.citace

tuto pohádku uvěřil Koliáš není, a proto se k němu Křepelka vypraví, jako bohatý kupec ze Lvova a předstírá, že klobouk touží koupit sám. Nemá však potřebnou hotovost a žádá Koliáše o půjčku 300 zlatých. Vypráví mu historku o tom, že jistý Španěl, majitel kouzelného klobouku, měl sen, že brzy umře, a proto se rozhodl tento zázrak prodat za 2000 zlatých. Aby se přesvědčil o pravdivosti jeho tvrzení, sleduje Španěla už deset dní od hospody k hospodě a je pravda, že ještě nikde neplatil. Aby Koliáše přesvědčili zavedou jej do hostince, kde už tolik dluží. Strnad předstírá záhadného Španěla a poté co jim vystrojí neskutečnou hostinu a Strnad-Španěl všechny hostí, je jim celý účet prominut, tak jak o tom mluvil Křepelka. Na to se Koliáš konečně chytí.

Poslední dějství začíná v jiném hostinci, kde Strnad s hostinským sehraji obdobnou komedii a natěšený Koliáš nakonec kupuje klobouk za 2300 zlatých. Křepelka se ještě naoko domáhá zrušení koupě, protože Španěl na svou čest přísahal, že klobouk prodá jen jemu, ale Koliáš se mu vysměje a rychle spěchá svůj úlovek vyzkoušet. Studenti si rozhodně nechtěli nechat ujít tu podívanou a sledují Koliáše do hostince u Barnabáše, kde hodlá svůj klobouk poprvé použít. Nechá si vystrojit bohatou hostinu. Když dojde na placení zjistí, že se nechal napálit, protože klobouk nefunguje. V tom vchází do hostince Křepelka, Koliáš mu nabízí, že klobouk prodá. Když si přisedne i Strnad, přestane hrát Španěla, dá se strýci poznat a vyloží mu jak všechno nastrojil, aby přišel k penězům, které Koliáš úskokem získal od jeho zemřelé matky. Nicméně mu peníze vrátí, až na ty které použil na zaplacení dluhu. V Koliášovi se nakonec přece jen hne svědomí a peníze synovci věnuje. A nakonec obrácen se se všemi smíří. A tak ho hostinský Barnabáš může pochválit a říct: „Výborně, pane Koliáši, byltě klobouk přece divotvorný.“ Je to závěr sice trochu nepravděpodobný, ale taková je morálka Klicperových her. Jeho útok není nikdy zlý ani skutečně vášnivý. Klicpera touží, aby vše dobře dopadlo, aby se lidé změnili.

Námět Divotvorného klobouku je svým způsobem aktuální stále, protože jak se říká lidská hloupost je věčná. Je v nás zakořeněná touha získávat maximální výhody s minimálním úsilím. Na tomto faktu je založena téměř každá reklamní kampaň. Většinou obsahuje to magické slovo zdarma. Kupte jeden a druhý získáte zdarma. Tento trik funguje bezpečně a tohle zdání spolehlivě zatemňuje mozek. A proto není třeba Klicpera inovovat či zasazovat děj do současných reálií. Jen nevím jestli studenti sklídí za svůj výkon jednoznačný obdiv. V dnešní době, kdy už se téměř každý stal více či méně obětí podvodníků, nemusí být tento kousek přijímán jednoznačně kladně. I to patří k lidské povaze nejraději se smějeme cizímu neštěstí, protože jsme přesvědčeni, že nám se to stát nemůže. Ani principy národního obrození, ve své době jistě ušlechtilé a ryzí, nevyznívají dnes jednoznačně pozitivně. Dnes

mají potřebu o otázkách národních mluvit především neonacisté či skinheads a tzv. národní cítění tím dostává pachut' nacionalismu. Možná je to jen zdání, protože tyto skupiny je nejvíce slyšet. Jsem přesvědčena, že málokdo stojí o to být spojován s pravicovým extremismem, který je v souvislosti s pojmy národ, rasa či národní cítění, uváděn nejčastěji. Kolikrát už byl národ či národní hrdost použity jako zástěrka k naplnění vlastních, sobeckých ambicí jednotlivce? Ale zpět ke Klicperovi.

Václav Kliment Klicpera se narodil 23. listopadu 1792 v Chlumci nad Cidlinou. Původně se vyučil krejčím, nebyl však se svým povoláním spokojený a tak ho rodiče dali učit řezníkem, neboť měl pro toto povolání ideální postavu. V Brně, kde pobýval jako řeznický tovaryš, z práce na jatkách těžce nervově onemocněl. Za finanční pomoci bratra a rodičů vystudoval v letech 1808 – 1813 Staroměstské Akademické gymnázium z něhož přešel na lékařskou a pak filosofickou fakultu university Karlovy. Absolvoval ji v roce 1819 jako gymnazijní profesor.

Prostřednictvím svého bratra Františka začal roku 1813, pod vedením J.N.Štěpánka, hrát divadlo. Zprvu jako ochotník, posléze mu ředitel Stavovského divadla nabídl angažmá. Jeho první hra Loupežníci v Táborském lese aneb Smíření v rakvi se nedochovala. Podle dobových ohlasů ovšem nebyla příliš úspěšná. Klicpera se nedal odradit a roku 1813 uvedl s velkým ohlasem národní báchorku Blaník. Stala se jednou z nejoblíbenějších her obrozeneckých scén. Většinu svých děl napsal za studentských let v Praze. Nejlépe se mu dařilo při psaní satirických veseloher ze soudobého domácího života.

Roku 1819 přišel do Hradce Králové jako profesor na tamní gymnázium. Hlavní Klicperovou snahou v Hradci bylo „působit k povzbuzení a posílení národního vědomí českého obyvatelstva, zejména drobného měšťanstva. Snažil se sjednotit a zaktivizovat český živel na podkladě vlasteneckého programu“. Pro tyto snahy našel vydatnou oporu u některých hradeckých buditelů, z nichž nejvýznamnější byl knihkupec a nakladatel Jan Hostivít Pospíšil, u kterého vydal čtyřsvazkovou edici Divadlo Klicperovo (1820 – 1822), v níž otiskl deset her z pražského období a šest Klicperových Almanachů divadelních her, které v letech 1825 – 1830 přinesly patnáct dramatických prací a dvě povídky). obrozenecký básníka a překladatel Josef Chmela a osvícený kněz Josef Liboslav Ziegler. Kolem Klicpery se vytvořila organizovaná síť buditelů východočeské oblasti (M.D.Rettigová, F. Turinský, F.L. Hek, K.S. Šnajdr, J.M. Ludvík, J. Regner a další). Velký význam měla také Klicperova péče o rozvoj českého ochotnického divadla v Hradci Králové. Pravidelně se začalo hrát česky krátce před příchodem Klicpery, zásluhou J.H. Pospíšila. Klicpera se pak stává hlavním autorem, a

protože měl jako státní zaměstnanec zakázané veřejně vystupovat, realizoval se dále jako ředitel a režisér ochotnického spolku.

Roku 1946 se stal profesorem a později i ředitelem pražského Akademického gymnázia. Zatímco v Hradci jeho dramatická tvorba poněkud ustrnula, v Praze začal revidovat a upravovat starší práce a svolil vydávat i některá rukopisná díla. Novým vůdcem českých představení ve Stavovském divadle se stal J.K.Tyl, který měl ke Klicperově tvorbě podstatně vřelejší vztah než J.N. Štěpánek. V letech 1847 – 1850 začalo vycházet nákladem J.A.Gabriela nové vydání Klicperových sebraných spisů. Dosáhlo pouze 11 svazku her, neboť bylo cenzurou zastaveno. Psal i nové hry např. Zlého jelena. R. 1848 vytvořil i historické drama o Janu Husovi, které však později zničil.

Za jeho pobytu v Praze se znovu rozmnožila galerie jeho žáků o nové významné osobnosti. K jeho žákům z Hradce, mezi něž patřili zejména K.J. Erben, Fr. Škroup, J. Langer, Fr. Doucha a J.K.Tyl, přistoupil v Praze např. J. Neruda, V.Hálek, M. Tyrš, G. Pflieger-Moravský, A.V. Šmilovský. Poslední léta Klicperova života spadají do let bachovského absolutismu v padesátých letech, kdy byl za svůj nesmlouvavý postoj k reakci penzionován (1853). Zemřel 15. září 1859.

Klicperou začíná emancipace českého dramatu od cizích vzorů, klade základy našemu národnímu dramatu. Jím počíná proces konstituování českého národního dramatu, který za obrození vrcholí dílem J.K.Tyla. Významným rysem Klicperova talentu je tvůrčí samostatnost. Před ním bylo české drama silně závislé na cizích, především německých, vzorech, tzv. původní hra byla jen zpracováním či volným překladem cizí předlohy. I Klicpera měl své vzory např. Plauta, Shakespeara, comedii dell'arte či německé frašky a rytířské hry. Přijímal podněty ze světa tvořivě s tím, že do světového dramatu přinese svůj osobitý, český podíl.

Nejvýznamnější složkou Klicperovy dramatické tvorby jsou veselohry, kdy většinou čerpá náměty z běžného života. Největší pozornost věnoval maloměstu. První Klicperovou veselohrou je aktovka I dobré jitro (1815), rozvádějící příběh o otci, který se synem bojuje o mladé děvče. Tento boj prohrává, protože o ni usiloval jen kvůli věnu. Kromě již zmíněného Divotvorného klobouku je další dodnes oblíbenou komedií Hadrián z Římsů. Klicpera ji napsal roku 1817 a znovu přepracoval roku 1821. První knižní vydání vyšlo po roce 1850 v Divadle Klicperově v Hradci Králové. Pro jeviště ovšem zůstával neznámý až do roku 1892, kdy jej s úspěchem uvedl František Kolár s Jindřichem Mošnou v hlavní roli.

Hadrián Z Římsů je odvážná parodie rytířských her, které na počátku 19. století na českém divadle s oblibou uváděl J.N. Štěpánek. Vtip Klicperovy parodie je v tom, že ponechal formu

rytířské hry a její tradiční osoby, naplnil je však zcela opačným, protichůdným smyslem. Hadriána vypočetl jako stonavého hlupáka, jehož životním programem je stonat a zemřít. Je drastickým opakem rytíře, líčeného v rytířích jako prototyp mužské krásy a síly, vzor udatnosti a důvtipu, příklad ctnosti a ušlechtilosti. Zápletka hry je vystavěna na tzv. kuklení, tedy záměně osob. Nejde zde o klasickou záměnu dvou osob, ale vyskytují se zde hned tři Hadriánové z nichž ten pravý působí nejméně věrohodně. V Hadriánovi vychází Klicpera z půdorysu italské comedie dell'arte, kterou si adaptuje po svém, zachovává tři její hlavní postavy: harlekýna (Soběbor, který je hybnou silou představení, jeho vnitřním režisérem), pierota (Želmír) a kolombínu (Ruměna). Najdeme tu také odkaz na německou frašku v postavě Srpoše jako hansvursta.

Blízko k Divotvornému klobouku má aktovka Rohovín Čtverrohý. Klicpera ji napsal roku 1819, definitivní verzi dokončil roku 1821, podle tehdy populární anekdoty o profesoru Viereckovi. Proti trojici měšťáckých nedouků – Rohovínovi, jemu sekundujícím soudci a „reprezentantu“ Matyáši Lelkovi postavil trojici mladých malířů Čížka, Stehlíka a Ččetku. Ti se dostanou do sporu s místní honorací protože malovali to co vidí. Sládkovi křivá ústa, mlynáři dlouhý nos a bezzubému vinopalníkovi nedomalovali zuby. Dostalo se jim poučení, „že kdo je sám o sobě krásný nepotřebuje se dávat malovat“. Jejich povinností bylo namalovat je hezčí než ve skutečnosti. Mladí umělci, hrdí na svou uměleckou čest, se rozhodnou, že se místní honoraci, která právě usedla v hospodě u piva a nectně je uráží, pomstí. Dostanou se do konfliktu přímo se starostou Rohovínem Čtverrohým. Uzavřou s ním sázku, že se svým jménem, jímž se před společností tolik chvástá, neprojde zítra ani drážďanskou branou. A skutečně neprojde. Malíři Rohovína předejdou a postupně se představí jako Josef Jednorohý, Pavel Dvourohý a Karolín Třírohý, takže když přijde Rohovín Čtverrohý, je okamžitě zatčen pro zlehčování vojenské stráže.

Poněkud odlišný ráz má Veselohra na mostě, napsaná zřejmě nedlouho před prvním vydáním roku 1828. Nejde o hru v pravém slova smyslu satirickou, i když i tady si Klicpera svůj terč našel: neživotnou učenost učitele a vojenskou byrokracií, kterou dobře poznal v Hradci. Veselohra na mostě je především aktovkou o žárlivosti nebo lépe hrou se žárlivostí. Celá je nesena momentem hravosti, odtud i vysněná kulisa mostu hlídaného z obou stran jinou válčící stranou, konflikty tím způsobené, zápletky vymyšlené s prášilovskou invencí, stejně jako vyprávění hádanek, jakýchsi dobových anekdot, i vedení živého a jiskřivého dialogu. Po formální stránce patří Veselohra na mostě k nejlepším Klicperovým hrám a snad k nejroztomilejším dramatickým žertům naší divadelní tvorby vůbec.

V aktovce „Každý něco pro vlast“ z roku 1829 vyslovil Klicpera nejzraleji a nejplněji svou představu o pravém vlastenectví. V městě Slonově chce hrabě dosadit nového starostu, jimž má být člověk, který „o svou mateřskou vlast největší zásluhy má“. Zpráva se brzo rozkřikne a každý si o sobě hned myslí, že je tím pravým kandidátem, že vlasti nejlépe prospívá. Funkce starosty láká i proto, že paní správceová přislíbila budoucímu starostovi za ženu svou krásnou dceru Minku.

Klicpera se věnoval i tzv. hrám vážným. Snahou tehdejších českých vzdělanců bylo, „abychom se i my mohli v oblasti tragického dramatického básnictví postavit do soutěže s ostatními národy, kteří se už mohli velkými dramatiky tragiky prokázat“. Volalo se „po velkém domácím dramate tragickém – především z národních dějin“

Klicpera se s těmito tendencemi ztotožnil a snažil se takové drama vytvořit. Tyto hry už ovšem nepsal spontánně jako své veselohry, nýbrž jako úkol. Mezi tyto pokusy patří např. dramata Soběslav, kníže sedlské, Eliška Přemyslovna, Tataři u Holomouce a další. Těmito hrami chtěl především rozněcovat národní hrdost. Základní rozdíl mezi Klicperovými hrami vážnými a veselohrami je především v zpracování látek. V hrách vážných, vesměs nesených romantickým duchem se Klicpera zaměřil k otázce formy. Hodně experimentoval. Ve snaze o vytvoření básnického dramatu nerespektoval zákony dramatického umění, neohlížel se často ani na možnosti realizace her, experimentoval i s jazykem, který se stával vyumělkovaným. Ukázalo se, že není rozeným tragikem. Nepracoval už také tak samostatně jako ve veselohrách, ale hledal cizí vzory o které by se mohl opřít. (Shakespeare, Schiller).

Celkem napsal Klicpera 56 her. V jeho díle jsou zastoupena dramata všeho druhu - tragédie, činohry, dramatické básně, veselohry, frašky. Děj Klicperových dramát zřídka tvoří uzavřený a umělecky zaokrouhlený celek. Podává spíše řadu epizod, chtěl na jevišti předvést všechny i vedlejší součásti děje, čímž často drobil akty v četné proměny a výstupy. Mnohé kusy se už z technických příčin nemohly hrát bez důkladných škrťů. Ve shodě se svým názorem, že v dramatu mají být charaktery podrobeny ději a nikoliv děj charakterům, Klicpera nejvíce pečoval o znázornění a představení poutavého děje. Kresbě osob tolik péče nevěnoval, přesto se mu podařilo vybrat z okolního života několik rázovitých, komických figur a předvést je několika ostrými rysy na jeviště. Předností vážných i veselých Klicperových her je živá a plyná mluva. Měl vzácný dar řeči, ovládal slovní materiál českého jazyka jako málokdo za jeho doby, nikdy nebyl v rozpacích při volbě jadrných a smělých výrazů. Proudem a spádem slov mocně působil na posluchače. Nikdy se neostýchal užít slova drsného či triviálního, jen když udělalo dojem. Jeho humor je přímočarý, srdečný a

nenucený. S jakousi prostoduchou srdečností odkrývá na osobách a dějích slabé a směšné stránky, spokojeně se usmívá a nemá jiný cíl než vzbudit jasný, bezstarostný smích.

Použitá literatura:

V.K.Klicpera, Hadrián z Římsů a jiné veselohry, doslov V. Justl

Doc. Dr. F. Černý, Nástin dějin českého divadla

Dr. J. Máchal, Dějiny českého dramata

F.A.Šubert, Klicpera dramatik

F. Götz, F.Tetauer, České umění dramatické

Komentář [ÚAČ3]: Platí úzus zápisu: Autor:
Titul, event. nakladatelství, místo vydání – povinně,
letopočet vydání, v případě citace strana.